

Ольга БАШКІР,

завідувач кафедри освітології та інноваційної педагогіки
Харківського національного педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди
вул. Алчевських, 29, 61022, м. Харків, Україна

<https://orcid.org/0000-0001-5237-9778>
olga.bashkir@hnpu.edu.ua

Олена ДРУГАНОВА,

професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки
Харківського національного педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди
вул. Алчевських, 29, 61022, м. Харків, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-5985-8293>
olena.druganova@hnpu.edu.ua

ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАЦІЇ ТА НАВЧАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПЕДАГОГІВ І ЗДОБУВАЧІВ В УМОВАХ ОНЛАЙН НАВЧАННЯ

У статті автори керувалися сформованими умова організації та конструктивної побудови навчального середовища закладу освіти, спроможного здійснювати онлайнове навчання на належному рівні, що зумовлено об'єктивними умовами воєнного стану України та необхідністю обов'язкового забезпечення освітою громадян відповідно до законодавства.

Окреслено мету статті – виявити особливості дистанційного навчання й способи комунікації та взаємодії педагогів і здобувачів в онлайн форматі, що забезпечено відповідними методами науково-педагогічного дослідження (системно-аналітичні (вивчення, аналіз та систематизація отриманих даних, ідей та фактів про організація онлайнового навчання в синхронному та асинхронному режимі), контекстуальний (виявлення особливостей комунікації та взаємодії педагогів і здобувачів в умовах онлайн навчання).

Результатом проведеного дослідження є виокремлення особливостей комунікації та взаємодії педагогів і здобувачів в умовах онлайн навчання, серед яких авторами виокремлено належний рівень навчальної комунікації з урахування особистісних та емоційних інтересів та впадобань кожного учасника освітнього процесу; особистий зв'язок і присутність учасників освітнього процесу як у синхронному так і асинхронному режимі організації навчання; методична та технічна готовність педагога організовувати навчання дистанційно; дотримання етики ведення дистанційного діалогу на всіх формах й видах навчальних занять, що передбачає налагодження взаємного зв'язку, діалогу з віртуальною аудиторією, обміну думками, фідбеки і візуальний контакт; взаємна довіра між учасниками освітнього процесу; налагодження відкритої співпраці між викладачем і здобувачем освіти; об'єктивність оцінювання знань; здатність здобувача до самоорганізації; взаємне планування навчальних графіків.

Особлива увага зосереджується на тому, що виокремлені особливості комунікації та взаємодії педагогів і здобувачів в умовах онлайнового навчання забезпечують належне навчальне середовище закладу освіти, сприяють соціально-емоційному навчанню, дотриманню принципів академічної доброчесності.

Ключові слова: освіта; середовище; інтерактивна взаємодія; емоційна регуляція; особистість; готовність.

Вступ. Пандемія Ковід-19, військові події, що активно розгорнулися в Україні з лютого 2022 року, зумовили суттєві зміни в організації освіти. Так, на сьогодні більшість шкіл, університетів, інших типів закладів освіти, що розташовані на прифронтових територіях, працює переважно в онлайн режимі; в інших регіонах – у змішаному форматі. Зазначимо, що на відміну від

очного формату, дистанційна освіта має свої особливості, серед яких, насамперед, називають особливості передачі інформації, зміну форм взаємодії педагога зі здобувачем освіти (Давидова, 2021), розвиток та організація освітніх перспектив у цілому (Sir John Daniel, 2020), оцінювання якості послуг та ефективності діяльності закладів вищої освіти (Mark Anthony Camilleri, 2021) тощо.

Установлено, що дистанційна освіта, історія її появи й поширення, особливості організації та інше є предметом активного вивчення науковців. Узагальнення змісту публікацій, що вийшли в останні роки, свідчить, що в полі зору дослідників перебувають такі питання:

- етичні аспекти дистанційного навчання, що, наприклад, активно обговорюються учасниками різних семінарів та науково-педагогічних зустрічей (Алексєєва, 2023; Давидова, 2021);

- формування цифрової компетентності в умовах дистанційного навчання (Vakaliuk, Osova, Chernysh, Bashkir, 2022);

- розвиток та особливості організації кар'єрного зростання майбутніх учителів та практикуючих педагогів в умовах викликів сьогодення (Naumenko, Kozlov, Palevych, Denysenko, Tverdokhlib, Bashkir, 2024);

- системи управління навчанням в академічній та корпоративній дистанційній освіті, дослідження моделей дистанційного навчання на основі сучасних LMS (Learning Management Systems) (Shurygin, Saenko, Zekiy, Klochko, Kulapov, 2021) тощо.

Враховуючи напрями досліджень сучасних учених, а також з огляду на виклики сьогодення та стрімкий розвиток дистанційної освіти **метою статті** є виявлення особливостей дистанційного навчання й способів комунікації та взаємодії педагогів і здобувачів в онлайн форматі.

Методологія. Для досягнення мети дослідження було використано такі науково-педагогічні методи: системно-аналітичні (вивчення, аналіз та систематизація отриманих даних, ідей та фактів про організацію онлайн-нового навчання в синхронному та асинхронному режимі), контекстуальний (виявлення особливостей комунікації та взаємодії педагогів і здобувачів в умовах онлайн навчання).

Результати. Онлайн освіта, що набула активного розвитку як в усьому світі, так й в Україні в умовах поширення пандемії Ковід-19, військових подій, здобувала своє визнання й зайняла належне місце в соціумі. Водночас, виокремилася й низка проблем, слабких місць, що притаманні дистанційній освіті. Серед них, передусім, називаються такі:

- відсутність безпосереднього «емоційного, енергетичного, сугестивного контакту здобувача освіти і викладача», «сенсорна деградація в спілкуванні», що призводить до втрати «відчуття себе членами єдиної спільноти», педагогові й здобувачеві «залишаються тільки ролі отримувачів і передавачів навчальної інформації» (Задорожна, 2021, с. 47 – 48). Знеособлення суб'єктів освітнього процесу, як

зауважує О. Задорожна, може «істотно впливати на процес передачі соціокультурного досвіду, знижує групову і професійну ідентифікацію здобувачів освіти, навчальну мотивацію» тощо (Задорожна, 2021, с. 49);

- «механістичність, проектування законів реального світу на віртуальне середовище і навпаки» (Задорожна, 2021, с. 49). Так, під час дистанційного навчання «кожним суб'єктом навчальної взаємодії самостійно вибудовується індивідуальне віртуальне освітнє середовище, яке стає фактором соціалізації, засобом створення і вирішення психолого-педагогічних проблем, інструментом формування нового соціокультурного досвіду» (Задорожна, 2021, с. 47);

- необхідність трансформації традиційних методів, прийомів, технологій навчання в цілому, способів перевірки знань, внесення в них певних змін, їх узгодження з особливостями віртуального навчання. Так, вільний доступ до навчальної інформації, додаткових матеріалів, інших даних, що пропонує мережа Інтернет, а також особливості проведення навчальних занять й контролю знань, умінь, інших компетентностей здобувачів в онлайн форматі, полегшують можливість списування, ускладнюють процедуру ідентифікації особистісного внеску здобувача, міру його самостійності при виконанні завдань настільки, що це «перетворюється на серйозну етичну проблему» (Теліженко, Мурач, 2021, с.57);

- проблема ідентифікації особистості здобувача освіти, міри його активності на заняттях в онлайн форматі. Так, відомі «випадки, коли під час навчального процесу здобувачі фіктивно знаходяться на онлайн-конференції, що породжує недовіру та неповагу не тільки до особи викладача, а й до самої системи освіти України» (Теліженко, Мурач, 2021, с.57);

- сконцентрованість уваги на таких якостях здобувача як цілеспрямованість самостійності, зібраність, відповідальність тощо, уміння «розпланувати й чітко дотримуватися поставлених задач і часу їх виконання» (Задорожна, 2021; Друганова, Квасова, Наливайко, 2022).

Наголосимо, що комунікація та взаємодія між викладачами та здобувачами освіти під час дистанційного навчання відіграє фундаментальну роль в ефективності онлайн освіти. У порівнянні з традиційним навчанням, дистанційне навчання часто більше покладається на цифрові засоби комунікації, такі як електронна пошта, онлайн-форуми, дискусійні дошки та платформи для відеоконференцій, щоб полегшити цю взаємодію.

Отже, постає питання про пошук й імплементацію в навчальний процес, освітній простір у цілому дієвих способів побудови комунікації та взаємодії учасників освітнього процесу. Зауважимо, що на сьогодні вже накопичено певні ідеї, пропозиції щодо організації комунікації, виховання й навчання в цілому в дистанційному форматі. Так, Х. Кметик-Подубінська виділяє такі три «основні блоки: лекція/діалог, контроль/довіра та оцінки/навчання», на які, на її думку, слід опиратися для «ефективної реалізації дистанційного навчання» (Кметик-Подубінська, 2021, с. 16). *По-перше*, це «дотримання етики ведення дистанційного діалогу» на всіх формах й видах навчальних занять, що передбачає «налагодження взаємного зв'язку, діалогу з віртуальною аудиторією, обміну думками, фідбеки і візуальний контакт». *По-друге*, «взаємна довіра між учасниками освітнього процесу», «налагодження відкритої співпраці між викладачем і студентом». Адже, в умовах дистанційного навчання, як зазначає дослідниця, «традиційна система контролю колапсує», що «впливає на об'єктивність оцінювання знань». *По-третє*, важливого значення набуває здатність здобувача до самоорганізації, його вміння вчитися і планувати час, обізнаність «з електронним ресурсом і платформами для роботи»; також важливим є «взаємне планування навчальних графіків», «... розділення часу для навчання і відпочинку» (Кметик-Подубінська, 2021, с. 17–18).

Серед особливостей навчальної взаємодії між викладачем і студентом у дистанційному навчанні варто зазначити *навчальну комунікацію*, адже більшість інтерактивів у дистанційному навчанні пов'язані з навчальною підтримкою (наприклад, запитання-відповіді), що зазвичай передбачає роз'яснення матеріалу, керівництво виконанням завдань або надання зворотного зв'язку (Башкір, 2023). Електронна пошта і платформи обміну повідомленнями часто слугують основними каналами для такого обміну, тоді як студенти часто надають перевагу інструментам у режимі реального часу, таким як WhatsApp або інтегрований чат у системах управління навчанням.

Навчальна комунікація у такому випадку ототожнюється з навчальною взаємодією. Тут важливим є *особистий зв'язок і присутність учасників освітнього процесу*. Ефективні викладачі докладають свідомих зусиль, щоб звертатися до здобувачів освіти особисто під час синхронних занять (наприклад, використовуючи їхні імена і посилаючись на внесок здобувацтва), що дозволяє їм відчувати себе поміченими і більш залученими, незважаючи на

дистанційний формат. Підтримка «присутності» в онлайн-середовищі допомагає зміцнити довіру та мотивацію серед здобувачів освіти.

Зазначимо, що середовища онлайн навчання мають кілька режимів взаємодії: синхронний (відеоуроки в реальному часі, чати), асинхронний (електронна пошта, повідомлення на форумах, робота на дистанційних платформах типу Moodle) та гібридні форми. Якість цієї взаємодії може впливати на результати навчання, задоволеність і залученість здобувачів освіти. Звідси великого значення в організації онлайн-комунікації набуває методична готовність педагога організовувати навчання дистанційно (Білик, 2023).

Важливу роль у формуванні відповідальності за результати навчання, почуття обов'язку, вміння «усвідомлено приймати моральні вимоги й норми як принципи та норми власної поведінки», як зазначають О. Друганова, К. Квасова, О. Наливайко, відіграє цілеспрямована системна виховна робота закладу освіти. У переліку різних форм такої роботи виділяють участь у соціально-проектній діяльності, круглі столи, конференції, загальні свята, виховні/кураторські години, на яких би обговорювалися актуальні для молоді питання тощо. Ці та інші форми виховної роботи мають бути спрямовані на утворення в закладі освіти «того важливого соціокультурного, «виховного» середовища», під впливом якого у здобувачів освіти формувалася б система принципів, цінностей і моральних настанов, серед яких особливої значущості набуває усвідомлення здобувацтва відповідальності як суспільної норми в конкретній діяльності. А також ще таких важливих рис особистості як самостійності, що сприяє досягненню якісних результатів у власній навчальній й подальшій діяльності загалом; ініціативності, рішучості, наполегливості, вимогливості та інших якостей, що сприяють вияву відповідальності в дії; потреби у постійному самовдосконаленні тощо (Друганова, Квасова, Наливайко, 2022).

Особливої значущості для формату онлайн навчання надають також принципам академічної доброчесності у викладанні та навчанні; дотримання авторських прав та прав на інтелектуальну власність; неприпустимості практики плагіату в будь-якому вияві (Смерницький, 2021, с. 54).

Суттєва увага сучасних дослідників, викладачів, учителів-практиків прикута й до етичних аспектів дистанційного онлайн формату навчання. Як зазначає М. Пленюк, етика дистанційного навчання як спосіб регуляції поведінки педагога й здобувача «неможлива без виваженого підходу до організації подання та

використання навчальної інформації, культури високого рівня професійного спілкування, належного обґрунтування доцільності отриманих знань та якісного використання їх у професійній діяльності» (Пленюк, 2021, с. 52). Питання емоційного інтелекту в спілкуванні учасників освітнього процесу закладу вищої освіти наскрізно мають активізуватися в освітніх просторах, на думку дослідниць О. Башкір, С. Золотухіної, Бі Юнь (Башкір, Золотухіна, Бі Юнь, 2023).

У переліку рекомендації, правил спілкування й комунікації в умовах застосування цифрових технологій у навчанні й дистанційного навчання в цілому, на сьогодні виділяються такі, як-от: «з якого місця учасники освітнього процесу приєднуються до навчального заняття; який вигляд мають аватарки учасників освітнього процесу» (Красицька, 2021, с. 31–32); чітке визначення часу для отримання консультацій, крайдати виконання навчальних завдань з їхнім подальшим обговорення тощо. Широкого обговорення набула й проблема включення камер під час навчання в онлайн форматі.

В умовах боротьби за побудову освітнього середовища на засадах академічної чесності, імплементації законів «Про освіту», «Про вищу освіту», положення «Про дотримання принципів академічної доброчесності», «Методичних рекомендацій щодо застосування інструментів та механізмів для трансформації різних сфер функціонування закладів вищої освіти на засадах прозорості та доброчесності», розроблених Національним агентством з питань запобігання корупції, якими керуються заклади освіти, особливої значущості набуває вимога щодо посилення уваги до «авторських прав на об'єкти інтелектуальної власності, їх використання в навчальному процесі з обов'язковим посиланням на авторів цих об'єктів» (Смерницький, 2021, с. 54). Так, широкого розголосу набув випадок у Північно-східному університеті США, студентка якого вимагала повернення коштів за навчання через використання професором ChatGPT (https://24tv.ua/tech/studentka-vimagaye-povernennya-groshey-pislya-togo-yak-viyavila_n2822949).

Обговорення. Отже, проведене дослідження дозволяє констатувати, що:

- дієвою умовою взаємодії й комунікації педагога з учасниками освітнього процесу є «підвищений прояв ціннісного ставлення до особистості здобувача» (Задорожна, 2021, с. 50); утворення середовища, що сприятиме розвитку в здобувача прагнення до успіху, до

досягнення ним якісних результатів навчання; встановлення етичних взаємовідносин між усіма, що гуртуються на засадах моральних цінностей, норм і законів, прийнятих суспільством й які «базуються на загальнолюдських цінностях і на принципі "до себе – як до іншого, до іншого – як до себе"» (Зайченко, 2013; Каленський, 2016, с. 126);

- особливої значущості взірцем для поведінки є, насамперед, педагог, який має стати «еталоном дотримання етичних норм і моральної поведінки, зразком відносин (викладач – студент, викладач – викладач, викладач – адміністрація) у різних сферах освітньої діяльності закладу освіти»; у переліку провідних завдань якого – дати «...етичні знання про світ, ...забезпечити формування ціннісних орієнтацій у студентів на моральну діяльність і вдосконалення моральних відносин» (Каленський, 2016, с. 117).

- ефективність комунікації й навчання у цілому в форматі онлайн залежить також не тільки від якості дидактичних, цифрових технологій, а й від внутрішнього ставлення здобувача до власної навчальної діяльності, характеру взаємодії з іншими учасниками освітнього процесу; здатності школяра або студента до самостійного ухвалення й практичного втілення етичних рішень; готовності активно й наполегливо рухатися до досягнення поставлених цілей, потреби у постійному самовдосконаленні тощо (Теліженко, 2021; Друганова, Квасова, Наливайко, 2022).

Висновки. Отже, результатом проведеного дослідження є виокремлення особливостей комунікації та навчальної взаємодії педагогів і здобувачів в умовах онлайн формату, серед яких авторами названо належний рівень освітньої комунікації з урахування особистісних та емоційних інтересів та вподобань кожного учасника освітнього процесу; особистий зв'язок і присутність учасників освітнього процесу як у синхронному так і асинхронному режимі організації навчання; методична та технічна готовність педагога організовувати навчання дистанційно; дотримання етики ведення дистанційного діалогу на всіх формах й видах навчальних занять, що передбачає налагодження взаємного зв'язку, діалогу з віртуальною аудиторією, обміну думками, фідбеки і візуальний контакт; взаємна довіра між учасниками освітнього процесу; налагодження відкритої співпраці між викладачем і здобувачем освіти; об'єктивність оцінювання знань; здатність здобувача до самоорганізації; взаємне планування навчальних графіків тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеева С. Особливості освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення: сучасні онлайн-ресурси. *Український Педагогічний журнал*. 2023. № 1. С. 59–65. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-1-59-65>
2. Башкір О.І., Золотухіна С.Т., Бі Юнь. Роль емоційного інтелекту в спілкуванні учасників освітнього процесу закладу вищої освіти. *Педагогічні науки*. 2023. № 104. С. 22–28. <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2023-104-4>
3. Башкір О.І. Онлайніві застосунки організації активного та інтерактивного навчання. *Перспективи та інновації науки*. 2023. Вип. 1(19). С. 33–45. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-1\(19\)-33-44](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-1(19)-33-44)
4. Білик Ю. Дослідження мотивації майбутніх учителів початкових класів до організації дистанційного навчання в умовах воєнного стану. *Наука і освіта*. 2023. № 4. С. 3–9. <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2023-4-1>
5. Давидова Н.О. Етика дистанційного навчання: складові елементи. *Етика дистанційного навчання: збірник матеріалів семінару*. (м. Київ, 9 вересня 2021 р.). Київ: Київський регіональний центр НАПрН України, 2021. С.5–9. URL: <https://surli.cc/pdlhdv>
6. Друганова О., Квасова К., Наливайко О. Формування відповідальності й самостійності як рис особистості студентської молоді в процесі виховної роботи ЗВО. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2022. №50. С. 46–55. <https://doi.org/10.26565/2074-8167-2022-50-04>
7. Задорожня О.М. Особливості комунікативної взаємодії суб'єктів педагогічного процесу в освітньому середовищі із застосуванням дистанційних технологій. *Освітній дискурс: Збірник наукових праць*. 2021. №33(5). [https://doi.org/10.33930/ed.2019.5007.33\(5\)-5](https://doi.org/10.33930/ed.2019.5007.33(5)-5)
8. Зайченко І.В., Каленський А.А., Мельничук Т.Ф. Етика викладача вищої школи : навч. посіб. [за ред. проф. І. В. Зайченка]. Київ : Компрінт, 2013. 320 с.
9. Каленський А.А. Розвиток професійно-педагогічної етики у майбутніх викладачів спеціальних дисциплін : монографія. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : ЦП «Компрінт», 2016. 424 с.
10. Кметик-Подубінська Х. Етична складова дистанційного навчання. *Етика дистанційного навчання: збірник матеріалів семінару*. (м. Київ, 9 вересня 2021 р.). Київ: Київський регіональний центр НАПрН України, 2021. С. 16–19.
11. Красицька Л.В. Правила поведінки учасників освітнього процесу при застосуванні дистанційної форми навчання. *Етика дистанційного навчання: збірник матеріалів семінару*. (м. Київ, 9 вересня 2021 р.). Київ: Київський регіональний центр НАПрН України, 2021. С. 30 – 32.
12. Пленюк М.Д. Професійна етика як спосіб регуляції поведінки юриста в умовах дистанційного навчання. *Етика дистанційного навчання: збірник матеріалів семінару*. (м. Київ, 9 вересня 2021 р.). Київ: Київський регіональний центр НАПрН України, 2021. С. 50–53.
13. Смерницький Д.В. Дистанційне навчання: основні етичні принципи. *Етика дистанційного навчання: збірник матеріалів семінару*. (м. Київ, 9 вересня 2021 р.). Київ: Київський регіональний центр НАПрН України, 2021. С. 53–56.
14. Теліженко Л.В., Мурач Т.В. Етичні проблеми дистанційного навчання. *Етика дистанційного навчання: збірник матеріалів семінару*. (м. Київ, 9 вересня 2021 р.). Київ: Київський регіональний центр НАПрН України, 2021. С. 56–60.
15. Mark Anthony Camilleri. Evaluating service quality and performance of higher education institutions: A systematic review and a post COVID19 outlook. *Int J. of Qual & Serv Sciences*. 2021. № 13 (2). Pp. 268–281. <https://doi.org/10.1108/IJQSS-03-2020-0034>
16. Naumenko N., Kozlov A., Palevych S., Denysenko A., Tverdokhlib T., Bashkir O. Advancing the Career Development for Future Primary School Teachers in Ukraine: New Neuropedagogical Challenges. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*. 2024. Vol. 16, No. 4. <https://doi.org/10.18662/rrem/16.4>
17. Shurygin V., Saenko N., Zekiy A., Klochko E., Kulapov M. Learning Management Systems in Academic and Corporate Distance Education. *International Journal of Emerging Technologies in Learning (IJET)*. 2021. № 16 (11). Pp. 121–139. <https://doi.org/10.3991/ijet.v16i11.20701>
18. Sir John Daniel. Education and the COVID-19 pandemic. *Prospects*. 2020. № 49 (1). Pp. 91–96. <https://doi.org/10.1007/s11125-020-09464-3>
19. Vakaliuk, T. A., Osova, O. O., Chernysh, O. A., Bashkir O. I. Checking digital competence formation of foreign language future teachers using game simulators. *Information Technologies and Learning Tools*. 2022. № 90(4). P. 57–75. <https://doi.org/10.33407/itlt.v90i4.4816>

REFERENCES

- Aliexsieieva, S. (2023). Features of the educational process in general secondary education institutions under martial law and post-war reconstruction: modern online resources [Osoblyvosti osvithnoho protsesu v zakladakh zahalnoi serednoi osvity v umovakh voiennoho stanu ta povoiennoho vidnovlennia: suchasni onlain-resursy]. *Ukrainian Pedagogical Journal*, (1), 59–65. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-1-59-65> [in Ukrainian]
- Bashkir, O.I., Zolotukhina, S.T., Bi, Yun (2023). The role of emotional intelligence in the communication of participants in the educational process of a higher education institution [Rol emotsiinoho intelektu v spilkuванні uchasnykiv osvithnoho protsesu zakladu vyshchoi osvity]. *Pedagogical sciences*, (104), 22–28. <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2023-104-4> [in Ukrainian]
- Bashkir, O.I. (2023). Online applications for active and interactive learning [Onlainovi zastoslunki orhanizatsii aktyvnoho ta interaktyvnoho navchannia]. *Prospects and innovations in science*, 1(19), 33–45. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-1\(19\)-33-44](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-1(19)-33-44) [in Ukrainian]
- Bilyk, Yu. (2023). Research on the Motivation of Future Primary School Teachers to Organise Distance Learning in Martial Law [Doslidzhennia motyvatsii maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv do orhanizatsii dystantsiinoho navchannia v umovakh voiennoho stanu]. *Science and education*, (4), 3–9. <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2023-4-1> [in Ukrainian]
- Davydova, N.O. (2021). Ethics of distance learning: constituent elements [Etyka dystantsiinoho navchannia: skladovi elementy]. *Ethics of distance learning: collection of materials of the seminar* (Kyiv, 9 September 2021). Kyiv: Kyiv Regional Centre of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. P. 5–9. URL: <https://surli.cc/pdlhdv> [in Ukrainian]
- Druhanova, O., Kvasova, K., Nalyvaiko, O. (2022). Formation of responsibility and independence as personality traits of students in the process of educational work of higher education institutions [Formuvannia vidpovidalnosti y samostiinosti yak rys osobystosti studentskoi molodi v protsesi vykhovnoi roboty ZVO]. *Scientific Notes of the Department of Pedagogy*, (50), 46–55. <https://doi.org/10.26565/2074-8167-2022-50-04> [in Ukrainian]
- Zadorozhnia, O.M. (2021). Features of communicative interaction of subjects of the pedagogical process in the educational environment with the use of distance technologies [Osoblyvosti komunikativnoi vzaemodii subiektiv pedahohichnoho protsesu v osvithnomu seredovyshchi iz zastosluvanniam dystantsiinykh tekhnolohii]. *Educational discourse: A collection of scientific papers*, 33(5). [https://doi.org/10.33930/ed.2019.5007.33\(5\)-5](https://doi.org/10.33930/ed.2019.5007.33(5)-5) [in Ukrainian]
- Zaichenko, I. V., Kalenskyi, A.A., Melnychuk, T.F. (2013). *Ethics of the teacher of higher education: a textbook* [Etyka vykladacha vyshchoi shkoly : navch. posib]. Kyiv : Kompyrynt [in Ukrainian]
- Kalenskyi, A.A. (2016). *Development of professional and pedagogical ethics in future teachers of special disciplines* [Rozvytok profesiino-pedahohichnoi etyky u maibutnikh vykladachiv spetsialnykh dystsyplin]: monograph. 2nd edition, revised and supplemented. Kyiv: Komprint Publishing House [in Ukrainian]
- Kmetyk-Podubinska, Kh. (2021). Ethical component of distance learning [Etychna skladova dystantsiinoho navchannia]. *Ethics of distance learning: collection of materials of the seminar* (Kyiv, 9 September 2021). Kyiv: Kyiv Regional Centre of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. p. 16–19 [in Ukrainian]
- Krasytska, L.V. (2021). Rules of conduct for participants in the educational process when using distance learning [Pravyla povedinky uchasnykiv osvithnoho protsesu pry zastosluvanni dystantsiinoi formy navchannia]. *Ethics of distance learning: collection of materials of the seminar* (Kyiv, 9 September 2021). Kyiv: Kyiv Regional Centre of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. p. 30 – 32 [in Ukrainian]
- Pleniuk, M.D. (2021). Professional ethics as a way to regulate the behaviour of a lawyer in the context of distance learning [Profesiina etyka yak sposib rehuliatsii povedinky yurysta v umovakh dystantsiinoho navchannia]. *Ethics of distance learning: collection of materials of the seminar* (Kyiv, 9 September 2021). Kyiv: Kyiv Regional Centre of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. p. 50–53 [in Ukrainian]
- Smernytskyi, D.V. (2021). Distance learning: basic ethical principles [Dystantsiine navchannia: osnovni etychni pryntsypy]. *Ethics of distance learning: collection of materials of the seminar* (Kyiv, 9 September 2021). Kyiv: Kyiv Regional Centre of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. p. 53–56 [in Ukrainian]
- Telizhenko, L.V., Murach, T.V. (2021). Ethical issues of distance learning [Etychni problemy dystantsiinoho navchannia]. *Ethics of distance learning: collection of materials of the seminar* (Kyiv, 9 September 2021). Kyiv: Kyiv Regional Centre of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. P. 56–60 [in Ukrainian]
- Mark Anthony Camilleri. (2021). Evaluating service quality and performance of higher education institutions: A systematic review and a post COVID19 outlook. *Int J. of Qual & Serv Sciences*, 13(2), 268–281. <https://doi.org/10.1108/IJQSS-03-2020-0034> [in English]

Naumenko, N., Kozlov, A., Palevych, S., Denysenko, A., Tverdokhlib, T., Bashkir, O. (2024). Advancing the Career Development for Future Primary School Teachers in Ukraine: New Neuropedagogical Challenges. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, 16(4). <https://doi.org/10.18662/rrem/16.4> [in Romanian]

Shurygin, V., Saenko, N., Zekiy, A., Klochko, E., & Kulapov, M. (2021). Learning Management Systems in Academic and Corporate Distance Education. *International Journal of Emerging Technologies in Learning (ijET)*. № 16 (11). pp. 121–139. <https://doi.org/10.3991/ijet.v16i11.20701> [in German]

Sir John Daniel. (2020). Education and the COVID-19 pandemic. *Prospects*, 49(1), 91-96. <https://doi.org/10.1007/s11125-020-09464-3> [in English]

Vakaliuk, T. A., Osova, O. O., Chernysh, O. A., Bashkir O.I. (2022). Checking digital competence formation of foreign language future teachers using game simulators. *Information Technologies and Learning Tools*, 90(4), 57–75. <https://doi.org/10.33407/itlt.v90i4.4816> [in Ukrainian]

Olha BASHKIR,

Head at the Chair of Educology and Innovative Pedagogy,
H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University,
29 Alchevsky Str., 61022, Kharkiv, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0001-5237-9778>
olga.bashkir@hnpu.edu.ua

Olena DRUHANOVA,

Professor at the Chair of Educology and Innovative Pedagogy,
H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University,
29 Alchevsky Str., 61022, Kharkiv, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-5985-8293>
olena.druganova@hnpu.edu.ua

FEATURES OF COMMUNICATION AND EDUCATIONAL INTERACTION BETWEEN TEACHERS AND STUDENTS IN ONLINE LEARNING IN PEDAGOGICAL SCIENCES

Abstract. In the article, the authors are guided by the prevailing conditions for organising and constructively building the learning environment of an educational institution capable of providing online learning at the appropriate level, which is due to the objective conditions of martial law in Ukraine and the need for mandatory provision of education to citizens in accordance with the law.

The purpose of the article is to identify the features of distance learning and ways of communication and interaction between teachers and students in the online format, which is ensured by appropriate methods of scientific and pedagogical research (systematic and analytical (study, analysis and systematisation of the data, ideas and facts obtained about the organisation of online learning in synchronous and asynchronous mode), contextual (identification of the features of communication and interaction between teachers and students in online learning)).

The result of the study is highlighting the peculiarities of communication and interaction between teachers and students in online learning, among which the authors have identified the appropriate level of educational communication, taking into account the personal and emotional interests and preferences of each participant in the educational process; personal connection and presence of participants in the educational process in both synchronous and asynchronous modes of learning; methodological and technical readiness of the teacher to organise distance learning; adherence to the ethics of conducting a remote dialogue in all forms and types of training sessions, which involves establishing mutual communication, dialogue with a virtual audience, exchange of opinions, feedback and visual contact; mutual trust between participants in the educational process; establishing open cooperation between the teacher and the student; objectivity of knowledge assessment; the ability of the student to self-organise; mutual planning of training schedules.

Particular attention is focused on the fact that the highlighted features of communication and interaction between teachers and students in online learning provide a proper learning environment of the educational institution, promote socio-emotional learning, and adherence to the principles of academic integrity.

Keywords: education; environment; interactive interaction; emotional regulation; personality; readiness.

Стаття надійшла до редакції: 20.08.2025.

Прийнято до друку: 25.09.2025.